

Prikaz slučaja
UDK
615.851-056.45
159.928
COBISS.SR-ID 265733644

UVREMENJENA PSIHOTERAPIJA DAROVITIH – PRIKAZ SLUČAJA

**Vesna Dukanac^{1,2}, Jasna Veljković³,
Olivera Vuković^{1,4}, Dušica Lečić Toševski^{1,5}**

¹Institut za mentalno zdravlje, Beograd, Srbija

²Visoka škola za socijalni rad, Beograd, Srbija

³Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

⁴Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu

⁵Srpska akademija nauka i umetnosti

Apstrakt: Iako se inteligencija, značajno veća od proseka, naziva darovitošću, pravo značenje ovog pojma mnogo je šire. Visoka inteligencija ne mora biti preduslov darovitosti, što se jasno pokazuje kod osoba koje imaju prosečnu inteligenciju, a izuzetno su muzički, likovno ili sportski darovite. Kako ne postoji jedinstvena definicija darovitih, tako ne postoje ni jasne odrednice njihovog psihološkog razvoja, niti smernice za psihološku podršku i psihoterapijski rad. Darovite osobe imaju drugačiji kognitivni i emotivni razvoj od ostalih. Njihovo odrastanje često se odvija “pod teretom darovitosti”, čime se urođena datost ne prepoznaje, ignoriše ili neadekvatno koristi. Individualni psihoanalitički psihoterapijski rad, može imati značajno mesto u psihološkoj podršci darovitim na njihovom putu razvoja i ostvarenja vrednih pažnje. U radu prikazujemo višegodišnji psihoterapijski rad višestruko darovite pacijentkinje.

Ključne reči: *darovitost, psihoterapija, Atina-Antigona kompleks*

Darovitost – definisanje pojma i razvoj modela kroz vekove

Darovitu decu i adolescente treba smatrati budućim, a darovite odrasle sadašnjim pokretačima društva [1]. Iako interesovanje za darovitost, kreativnost i posebne talente postoji od davnih vremena, još uvek nema jasne definicije darovitosti, jedinstvene i celovite teorije koja objašnjava specifičnosti njihovog razvoja i potreba [2], niti definisane metodologije psihološke podrške i psihoterapijskih intervencija koje su često neophodne za njihov adekvatan razvoj [3].

Za sada je poznato preko 150 pokušaja definisanja darovitosti. Za potrebe ovog rada koristimo Ganjeovu (F. Gagne) definiciju [4], kojom se darovitost definiše kao visoko razvijena sposobnost, bilo opšta ili specifična, omogućavajući natprosečna postignuća u određenom području. Ovako definisana, darovitost predstavlja „sirovinu” koja se postepeno oblikuje (u ono što je uistinu vredno) u visoke sistemski razvijene kompeticije (znanja i veštine) koje se nazivaju talentima. Proces razvijanja talenta okarakterisan je sistemskim učenjem i vežbanjem. Daroviti i talentovani predstavljaju 10% najboljih u svojoj referentnoj grupi [4]. Zajednički imenitelji mnogobrojnih pokušaja definisanja darovitih od 19 do 21. veka možemo svesti na naslednu datost, mogućnost natprosečnih postignuća, ali samo uz sistemski, mukotrpan rad i pravilno usmeravanje. Najnovija saznanja o darovitima, početkom 21. veka, definisana su Ciglerovim modelom „akciotopa”, koji ističe da darovitost nije osobina individue, već kvalitet sistema delovanja [5,6].

Psihološke karakteristike darovitih

Pozitivne psihološke karakteristike darovitih mogu se prepoznati još u najranijem periodu, zbog njihovog bržeg ranog psihomotornog razvoja i globalne razvojne naprednosti u smislu brzine, lakoće i samosvojnosti u ovladavanju novinama. Daroviti su radoznali i uporni, sa čestim postavljanjem pitanja, zbog čega mogu biti naporni okolini. Imaju specifičan način učenja u smislu lakog korišćenja brojeva, bržeg povezivanja ranijih znanja sa novim činjenicama i bržeg shvataja relacija među ljudima [7]. Skloni su preispitivanju pravila i rizikovanju. Imaju visok nivo energije. Nemaju veliku potrebu za snom (tzv. „kratkospavači”). Neki od njih imaju liderske sposobnosti, potrebu za druženjem sa drugima i laku uklopljivost. Darovitost, međutim, može biti prikrivena i manifestovati se u sasvim drugom obliku – kašnjenje ranog psihomotornog razvoja; povučenost; loši školski rezultati bez obzira na izuzetne sposobnosti i visok IQ; prikrivanje posebnosti zbog potrebe uklapanja u vršnjačku grupu.

Iako se veruje da darovitost i talenat uvek nađu način da se izbore za sebe, mnoge darovite osobe ostaju neprepoznate, ili zarobljene u nekoj od zamki psihološkog razvoja koji se odvija „pod teretom darovitosti“. Sadržaj „tereta darovitosti” predstavlja širok dijapazon psihološke problematike – od emocionalne nezrelosti, preko mogućeg doživljaja neuklopljenosti u vršnjačku grupu, nedostatka socijalnih veština, razvijanja straha od od-

bačenosti, osećanja krivice i nesigurnosti u vezi sa pravom na sopstvenu darovitost, do mogućnosti razvoja grandioznog selfa, čime autentična kreativnost može biti blokirana [3]. Pored toga, ovaj „teret“ može uzrokovati i širu porodičnu problematiku. Porodice sa darovitim decom suočene su sa izazovima koji se ne sreću u uobičajenim porodicama [8]. Zamke koje postoje u svakom roditeljstvu ovde su uvećavaju. Niko ne objašnjava šta znači imati darovito dete. Moguće su dve krajnosti – roditelji koji se boje da im deca budu različita ili „obeležena“ tako da ignorišu posebnosti svoje dece i roditelji koji bez straha prepoznaju posebnost svoje dece, ali veruju da je jednostavno odgajati takvo dete. U oba slučaja, često je neophodan ozbiljan psihoterapijski tretman darovite osobe, kako bi njen psihološki razvoj dosegaao nivo adekvatnosti, a njeni daroviti potencijali kvalitet visoko sistemski razvijene kompeticije, tj. talenta vrednog pažnje i divljenja.

Prikaz slučaja¹

Zvezdana je imala 20 godina, kada se prvi put obratila za psihološku pomoć. Iako je upisala treću godinu Muzičke akademije, aktuelno se nalazila u zastoju studiranja. Posedovala je višestruku darovitost i talente za muziku, matematiku i sport. Nalazila se u zakasneloj adolescentnoj krizi sa manifestnim adolescentnim haosom i potpunom nemogućnošću postavljanja granica i prioriteta. Zakasnela adolescentna kriza, klinički gledano, ispoljavala se kroz atipične bulimične simptome i rekurentne depresivne dekompenzacije, različitog stepena izraženosti. Lečena je isključivo u dispanzerskim uslovim 4,5 godine sa učestalošću od jednog do dva puta nedeljno, psihoanalitičkom psihoterapijom kroz supervizirani rad. Povremeno, uglavnom kratko, uključivana je antidepresivna i anksiolitička medikamentozna terapija.

Zvezdana je odrastala u kompletnoj četvoročlanjoj porodici. Imala je posledice ranog emotivnog lišavanja: prvo od dvoje dece, do polaska u školu živela je sa tetkom i majčnim roditeljima. Četiri godine mlađa sestra od rođenja se „izborila za ekskluzivno pravo“ življenja sa roditeljima. Tek polaskom u školu, Zvezdana se vraća u svoju primarnu porodicu. Oduvek je lako i brzo učila, postizala je odličan uspeh u obe škole (opšte obrazovanje i muzička škola), bavila se raznim sportovima sa zavidnim rezultatima i nagradama na brojnim takmičenjima. Bila je veoma radoznala, sve je zanimalo, mnogo je radila, oduvek malo spavala, često pomagala drugima i do pred kraj srednje škole, bila omiljena u društvu. Nikada nije pohvaljena od svojih roditelja za sva ta postignuća. Ponašali su se kao da se to podrazumeva, nisu pridavali značaj njenim postignućima, nastojeći da se ona ni po čemu ne razlikuje od druge dece.

¹Pacijentkinja je dala dozvolu za ovaj prikaz, ime je promenjeno.

Pored toga, Zvezdana je odrastala zarobljena u posebnom, mada ne retkom, ženskom kompleksu muškosti (tzv. Atina-Antigona kompleks) [9], što je dodatno otežavalo njen psihološki razvoj.

Ženski kompleks muškosti ili „Atina-Anatigona“ kompleks predstavlja poseban, a ne uobičajen kompleks u razvoju žena, koji odlikuje specifičan odnos ćerki sa očevima [9]. Vodi poreklo od teškoća u infantilnom odnosu majke i ćerke i kompenzatornoj idealizaciji odnosa sa ocem. Formira se na štetu odnosa između majke i ćerke, a samim tim i na štetu ćerkinog konačnog odnosa prema sebi kao ženi. Ima svoj trijumfalni oblik (kao u mitu o Atini) i svoj altruistički oblik (kao u mitu o Antigoni). I u jednom i u drugom obliku poriče značaj majčine ličnosti. Kod nekih žena, kompleks je trajan, što je odraz dublje patologije, a kod nekih prolaznog karaktera i predstavlja zastoje u psihološkom razvoju [10].

Kod Zvezdane je bio prisutan trijumfalni-Atina oblik prolaznog karaktera sa odlikama maničnog poricanja majčinog značaja i prezrivo odbacivanja majke kao defektnog stvorenja, čime je bila zaštićena od doživljavanja ljubomore, zavisti i želje za osvetom prema majci.

Predstavljala je psihoterapijski izazov, sa potpuno uspavanom, skoro umrtvljenom, darovitošću, talentima i ženskim aspektima svoje ličnosti.

Prve dve godine psihoterapijskog rada obeležila je analiza idealizovanog odnosa prema ocu, koji je bio „esencija mudrosti“ i udaljenog odnosa prema majci, koju je u seansama pominjala kao nezanimljivu, povremeno bolesnu, ženu koja se bavi običnim stvarima. Ipak, ili naravno, Zvezdana je svoje psihološke probleme krila od oca i u trenucima depresivnih potonuća obraćala se majci za pomoć i utehu [11].

Tokom višegodišnjeg psihoterapijskog rada, uspela je da započne deidealizaciju očeve figure. To je ujedno značilo i zastoje u studiranju, jer je kroz falusnu identifikaciju, falus simbolično izjednačen sa intelektom, talentom, školskim i akademskim postignućima. U tom periodu preplavljivali su je osećanje krivice i nesigurnosti u vezi sa pravom na njenu darovitost. Kroz prateća, klinički manifestna depresivna potonuća, uspela je da oseti gorčinu, tugu, zavist i ljubomoru prema svom unutrašnjem ženskom objektu. Pri kraju treće godine psihoterapijskog procesa, jednom prilikom pomirljivo je rekla: „... *takve su nam karte postavljene, mnogo pre našeg rođenja... na nama je da ih presložimo i posložimo...*“. Bio je to početak oporavka koji obećava.

Uspela je da razreši zamku svog psihološkog zastoja opterećenog „teretom darovitosti“ i ignorisanjem njene posebnosti od strane roditelja, ali i da se izvuče iz specifičnog ženskog kompleksa muškosti, koji je dodatno opterećivao. Izvukla je maksimum za sebe – probudila je svoju darovitost, svom talentu otvorila je put ostvarenja, „...presložila i posložila svoje životne karte...“

Danas je Zvezdana uspešna žena sa internacionalnom karijerom. Srećno je udata za čoveka druge (udaljene) kulture i mentaliteta, ali

višestruko nadarenog i njoj bliskog, ostvarena u roditeljstvu. Uzor je i podrška mnogim mladim devojkama i devojčicama na njihovom putu traženja i razvoja.

Zaključna razmatranja

Darovitost, osim drugačijeg kognitivnog razvoja, često nosi komplikovan emocionalan razvoj, kako za individuu, tako i za njihove porodice. Mnogi psihološki kompleksi nađu svoje mesto u tom komplikovanom razvoju, što privremeno zaustavi i adekvatan psihološki razvoj, ali i mogućnost razvoja darovitosti i njene transformacije u talente i visoka, pažnje vredna postignuća. Kako ne postoje jasno definisane procedure za otkrivanje darovitih, tako ne postoje ni jasne, definisane smernice u psihološkoj pomoći darovitim osobama, niti njihovim porodicama. Najnovija istrživanja govore o čestim anksiozno-depresivnim ispoljavanjima kod studenata umetničkih fakulteta [12], koji se mogu iskomplikovati produblјivanjem afektivnih poremećaja, poremećajima ishrane i raznim varijantama zavisničke patologije. Ovim psihopatološkim manifestacijama, razvoj talenata darovitih osoba može biti privremeno ili trajno zaustavljen, a njihov doprinos umetnosti, nauci i društvu zauvek izgubljen.

Preporuke za uvremenjenim psihoterapijskim tretmanom i potreba zadržavanja pacijenta u psihoterapiji, uprkos razvijanju otpora i produblјivanju anksioznosti u određenim fazama psihoterapijskog procesa, ovde dobija na izuzetnoj važnosti. Psihoanalitički tretman se preporučuje u psihoterapijskom radu sa darovitimima, zbog mogućnosti analitičkog promišljanja i razumevanja svih zamki i prepreka u pomoći njihovog adekvatnog razvoja.

TIMELY PSYCHOTHERAPY OF THE GIFTED – A CASE REPORT

**Vesna Dukanac, Jasna Veljkovic,
Olivera Vukovic, Dusica Lecic Tosevski**

¹Institute of Mental Health, Belgrade, Serbia

²College of Social Work, Belgrade, Serbia

³Faculty of Political Science, University of Belgrade, Serbia

⁴Faculty of Medicine, University of Belgrade, Serbia

⁵Serbian Academy of Sciences and Arts

Abstract: Although the kind of intelligence which is significantly above average is called giftedness, the real meaning behind this term is much wider. High intelligence does not have to be a prerequisite for giftedness, which is clearly displayed in people with average intelligence, extremely gifted at music, arts or sports. Since there is no unique definition for gifted people, there are no clear concepts of their psychological development, nor guidelines for psychological help and psychotherapeutic work. Gifted people have different cognitive and emotional development from other people. Their growing up often takes place under the burden of their giftedness, which leads to their innate giftedness not being recognized, ignored or not properly used. Individual psychoanalytic psychotherapeutic work can play a significant role in the psychological help provided to the gifted on their road to development and note worthy accomplishments. In this research we will present years of psychotherapeutic work with a multitalented patient.

Key words: *giftedness, psychotherapy, Athens – Antigone complex*

Literatura:

1. Dedić S. Darovitost – školski izazov. U Darovitost: Prepoznavanje i podrška. Tematski zbornik radova međunarodnog značaja. Novi Sad: Mensa Srbije; 2017. str. 132-8.
2. Martinec R, Pinjatela R. Kreativna edukacija praksa u radu s nadarenom djecom u školskom kontekstu. Tematski zbornik radova međunarodnog značaja. Novi Sad: Mensa Srbije; 2017. str. 69-90.
3. Dukanac V, Popović-Čitić B, Radosavljević-Kirćanski J, Đorđević V, Hranisavljević I. Zamke psihološkog razvoja darovite dece. U: M. Šćepanović (Ur.), I međunarodni naučno-stručna konferencija „Darovitost-prepoznavanje i podrška“, knjiga rezimea. Novi Sad: Udruženje „Mensa“ Srbije; 2017. str. 34-5.
4. Gagne F. Giftedness and talent: Reexamining a reexamination of the definitions. *Gift Child Q.* 1985; 29(3):103-12.
5. Ziegler A. The actiotope model of giftedness. U Sternberg R.J, Davidson J.E. Conceptions of giftedness. New York: Cambridge University Press; 2005. pp. 411-36.
6. Ziegler A. Hochbegabung. Munchen: Ernst Reinhardt Verlag; 2008.
7. Altaras Dimitrijević A, Tošić Janevski S. Obrazovanje učenika izuzetnih sposobnosti: naučne osnove i smernice za školsku praksu. Beograd: Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja; 2016.
8. Dukanac V, Popović-Čitić B, Đorđević V, Hranisavljević I, Ocokoljić D. Psihološka specifičnost roditeljstva darovite dece. U: M. Šćepanović (Ur.), I međunarodni naučno-stručna konferencija „Darovitost-prepoznavanje i podrška“, knjiga rezimea. Novi Sad: Udruženje „Mensa“ Srbije; 2017. str. 25.
9. Britton R. The female castratio complex: Freud's big mistake? In: Britton R, editor. Sex, death, and the Superego, Experiences in Psychoanalysis. London: Karnac; 2003. p. 57-71.
10. Dukanac V, Veljković J, Naunović M. Posebnost odnosa očevi-ćerke: mit ili stvarnost u savremenom društvu. Knjiga apstrakata VI psihoterapijskog Kongresa Srbije. Beograd: Savez društva psihoterapeuta Srbije; 2016.
11. Dukanac V. Uticaj identifikacionog modela na formiranje psihopatologije adolescenata [subspecijalistički rad]. Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu; 2010.
12. Mirović T, Mešković D, Bogunović B. Kognitivno bihevioralna terapija i shema terapija kao dodatna podrška darovitim osobama. U: M. Šćepanović (Ur.), I međunarodni naučno-stručna konferencija „Darovitost-prepoznavanje i podrška“, knjiga rezimea. Novi Sad: Udruženje „Mensa“ Srbije; 2017. str. 51-2.

Doc. dr Vesna Dukanac, psihijatar, psihoterapeut, Institut za mentalno zdravlje, Visoka škola za socijalni rad, Beograd, Srbija

Doc. dr Vesna Dukanac, psychiatrist, psychotherapist, Institute of Mental Health, College of Social Work, Belgrade, Serbia

E mail: vesna.dukanac@imh.org.rs

